

Teljes élettel készülni a jövőre

Interjú Ritoók Magdával a hallgatói életútról és a felsőoktatási tanácsadásról

■ A hallgatói életúttal foglalkozó számunk interjúja olyan szakemberrel készült, aki a legavatottabbja a felsőoktatási tanácsadásnak, mind a képzést, mind a gyakorlatot tekintve. A beszélgetőtársam Ritoók Magda, az ELTE nyugalmazott egyetemi docense. Az ő nevéhez fűződik a felsőoktatási tanácsadás és a tanácsadás pszichológiája képzési rendszerének kidolgozása, kutatási területéhez tartozik a hallgatói életút problémái és krízisei, pályazonosulás, pályaszocializáció és a diáktanácsadók munkája. ■

Ritoók Magda

Felsőoktatási Műhely (FeMű): *Mi kell egy sikeres hallgatói életúthoz? Mitől lehet az egyetemi pályafutást sikeresnek tekinteni?*

Ritoók Magda: Sokféle saját kutatás alapján mondhatom, hogy a legnagyobb szerepe a szociális tényezőknek van az életút alakulásában.

Ez nem csak a szocioökonómiai státuszt jelenti, hanem azt a támogató háttérrel, ahonnan egy ember kikerül. Nemcsak az egyetemi pályafutásra érvényes, hanem a felnőtt életünkben is ezek a legmeghatározóbb élmények. Ezt sokféle, életkori nyitásra végzett nagyobb kutatásból is, illetve azoknak az életútjából is tudom, akiket fiatalként, gyerekként ismertem meg, és akiknek az életútját követtem. Egy életre szóló meghatározó jelentősége van annak, hogy milyen az a családi, baráti, emberi kapcsolatokban lévő lehetőség, amely valakit a tervei megvalósításában segít. A képességek szükségesek, de nem elégségesek feltételei a sikeres egyetemi pályafutásnak vagy a sikeres munkavégzésnek.

FeMű: *A longitudinális vizsgálatokból kiderül, hogy vannak olyan problémák, amelyekkel minden generáció megküzdött. Melyek azok a problémák, melyek jellemzően csak a mai kor hallgatóit érintik?*

R. M.: Az örök problémák a személyes gondokból adódnak. Mindig probléma a párkapcsolat. A legfrissebb, az ELTE szintjén készült felmérés a kortárs segítők által végzett munkának az eredményeit összegzi az összes karon. Az eredményekből az emelkedik ki, hogy a párkapcsolatok jelentik számukra ebben az életkorban a legnagyobb problémát. Sok más vizsgálati eredmény, életvezetési tanácsadók forgalmából készült statisztikák is ugyanezt mutatják. A párkapcsolat, a család mellett az iskolai kapcsolatok és az önértékelés is beletartoznak ennek a korosztálynak a problémáiba. A mostani korosztály a pályatervezéssel kapcsolatos problémákkal küzd, amelynek most nagyon nagy nehézségei vannak. Náluk fokozottabban jelenik meg az egyetemi pályafutás megtervezése. Tehát az, hogy mit csinál a BA után, hogyan jut be az MA-ra, hogyan lehet ezt az egészet megtervezni, és anyagilag hogyan biztosíthatók ennek a feltételei. Most, 2012-ben a legsúlyosabban az anyagi problémák jelennek meg az egyetemisták életében.

FeMű: *Sok olyan, a hallgatókat érintő változás van, melyek alapvetően befolyásolják az egyetemi, főiskolai pályafutást. Mennyire reagálnak ezekre érzékenyen a hallgatók?*

R. M.: Nagymértékben érinti őket érzelmileg is, tehát a közérzetüket, az egyetemmel való viszonyukat és a jövőképüket is befolyásolja. Mivel kevésbé lehet most biztosan látni és kiszámítani, hogy például a költségtérítés esetén a család mennyire tud ebben segíteni, ő maga mennyire tudja megteremteni a feltételeket, és hogy lesz ez majd öt év múlva, amikor ő még mindig egyetemista, utolsó éves lesz. Nagyon nagy súlya van ennek, sok esetben látható reményvesztettség is vagy legalábbis komoly aggodalom az egyetemi tanulmányokra vonatkozóan. Van egy másik, viszonylag új keletű probléma, a kapunyitási pániknak nevezett jelenség. Ez mindig is megtalálható volt

a hallgatóknál, de mostanában sokkal súlyosabb problémaként jelenik meg, hogy mi lesz velem azután, ha már végeztem, mennyi idő alatt találok munkát, egyáltalán, hogyan alakítsam a felnőtt életemet. Ezek súlyos problémák, sokféle kutatás foglalkozik ezekkel, többek között a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület tanulmányai.

FeMű: *Meg lehet számokban fogni, hogy a hallgatók közül hányan élnek át krízist az egyetemi éveik alatt?*

R. M.: Nyilván nem a teljes hallgatóságot lehet megkérdezni, hanem egy, a mintaválasztás szabályain alapuló mintával lehet ezt megmérni. Két kollégánk, Lisznyai Sándor és Kiss István végzett erre vonatkozó kutatásokat, ők 7-8%-ra becsülik a krízisveszélyt. Sokféle oka lehet a krízisnek, de leginkább párkapcsolati eredetű. Személyesen a legtöbb igazi nagy krízist párkapcsolati veszteségek esetén láttam, vagy a családon belüli problémák esetén, tehát a magánélet eseményei vezethetnek leginkább krízishez. Azért az is kétségtelenül igaz, hogy azok a döntési helyzetek, amelyekbe egy egyetemista kerül, akár a szakválasztás, akár a BA utáni MA megválasztása, vagy egy Erasmus-programra jelentkezés, vagyis a pályaépítés fontos állomásai, mint döntési helyzetek, krízist is okozhatnak. A „krízis” szó eredetileg is döntést jelent, valóban nem véletlen, hogy a döntési helyzetekhez kapcsolódik a krízisek egy része.

A másik része a tanulmányi sikertelenségekkel függ össze, az újra meg újra megpróbált vizsgákkal, melyek sikertelenek. Ezek a mindenkori egyetemistalétnek a problémái, melyek nagyon erős önbecsülési veszteséggel is együtt járnak. Elsősorban az önmagáról alkotott kép az, ami nagyon megrendül, és nagyon nehéz ezt újraépíteni vagy megerősíteni.

FeMű: *Hogyan lehet kivédeni a krízist? Milyen védőfaktorok vannak, milyen erőforrásokat tud adott helyzetben egy hallgató mozgósítani, hogy elkerülje vagy jól jöjjön ki egy krízisből?*

R. M.: Azt is kutatások bizonyítják, hogy a társas hálózat, a támogató emberi kapcsolatok, akár család, akár barátság, nagyon sokat jelentenek ezeknek a kríziseknek a megoldásában és a krízisből való kikerülésben is. Kétségtelen, hogy annak a kortárs tanácsadói hálózatnak, amely Magyarországon nagyon jól kialakult már a felsőoktatásban, komoly szerepe van a felismerésben. A kortárscsoport hamarabb veszi észre a problémákat, és jelezni is tudja azokat. Nyilván a gondokat nem elsősorban nekik kell megoldani, de tudják továbbítani a hallgatót olyan szakemberhez, akinek a felkészültsége megvan a segíteshez. Ez mint megelőzés is jelentős, mert ők látják legközelebbiről egymást, egy kortársnak sokszor könnyebb elmondani a nehézségeket. Persze van egy intézményes hálózat is most már a felsőoktatási tanácsadásban, vannak olyan szakemberek, akiket meg lehet keresni. Keveset beszélünk erről, de tulajdonképpen a tanároknak is komoly szerepe lehet a felismerésben. Ha az ember kapcsolatban van a diákjaival, akkor a változást észreveszi, és anélkül, hogy bántó lenne, meg lehet kérdezni, mi van velük. Nem ártana, ha a felsőoktatásban nem csak személytelen kapcsolatok lennének, hanem olyan tanár-diák kapcsolatok, ahol erre is van lehetőség.

FeMű: *Elhangzott, hogy a pályaválasztási döntések, a „hogyan tovább?”-kérdések komoly problémákat okoznak a hallgatóknak. Milyen tényezők segítik a hallgatót a pályaaazonosulásban, a pályaidentitásuk formálásában? Az egyetemi évek alatt mennyire tudnak a választott pályával azonosulni?*

R. M.: Azt gondolom, hogy ez különböző, egyetemenként is különböző. Érdekes kutató-

sok vannak ezzel kapcsolatban is, például Gaál Zsófia *Aspirációk a fiatalok pályafejlődés tükrében* című tanulmánya. Különböző egyetemeken hallgatóit kérdezte meg, és hasonlította össze a pályaidentitást, a pályavállalást, a pályán való perspektívák szempontjából. Hogy mi segít ebben? Elsősorban a gyakorlati találkozás, tehát a képzéseknek az a szakasza, amikor már valamilyen gyakorlati feladatot el tud végezni, és azt tapasztalja, mennyi értelme van annak, amit ő csinál. Az elméleti képzés kevésbé erősíti meg azt az érzést, hogy a helyemen vagyok, érték hozzá. Ha ezt nemcsak élményként, hanem gyakorlati cselekvésként is átéli, nagyon sokat jelent a hallgatónak. Fontos, hogy kiderüljön, hogy nem az az irány való nekem, amit én elképzeltem, hanem inkább a pályának egy másik szegmense.

FeMű: *A hallgatók vajon mennyire látják azt, hogy megfelelnek-e az adott pálya elvárásainak? Mennyire képesek korrigálni azt, hogy nem jó úton járnak?*

R. M.: Nehéz belátni, a „nem jó úton vagyok”-élmény nagyon keserves dolog. Jó néhány ilyenrel találkoztam, és nagyon fáradtságos munka volt eljutni arra a belátásra, hogy ez nem nekem való. Ezek szélsőséges példák, de van olyan, pedagógusnak készülő ember, aki egyértelműen alkalmatlan a pályára. Nagyon szép verseket ír, és nagyon jó a teljesítménye irodalomból, de azokra a kapcsolatokra nem alkalmas, amelyek egy tanári munkához szükségesek. Amikor mindent megteszünk, hogy ezzel ő találkozzék, és szembesüljön azzal, hogy ez neki nem való, még akkor is nagyon nehezen fogadja el, mert ő tanár akar lenni. Nehéz ez a szembesítés, és hivatalosan a végzés előtt egy fél évvel ezt már nagyon nehéz megkérdőjelezni. Jó lenne, ha egy sokkal korábbi fázisban kerülne erre sor. Szóval, a gyakorlat erősíti meg őket abban, hogy

érdemes csinálni, jó csinálni, örömteli az, amire vállalkozik. Füzi Virág kutatása szól arról, hogy mi a tartalma a flow-élménynek különböző egyetemeken hallgatói számára. Érdekes összehasonlítást kínál arról, hogy az egyes egyetemeken melyek a fő élmények.

FeMű: *Ezek a flow-élmények erősítik meg a pályakötődést. Elmondható a kutatási eredmények alapján, hogy a magyar felsőoktatási hallgatók nagy része örömtelien éli meg például a gyakorlaton a pályával való szembesülést?*

R. M.: Igen, nagy részükre ezt lehet mondani. Nyilván az fontos lenne, hogy akinél ezek a feltételek nincsenek meg, minél hamarabb kiderüljön, hogy váltani tudjon egy olyan területre, mely neki való. Ebben segíthetne a középiskolai pályaaorientációs munka. A tanárok azok, akik hosszabb távon is látják, ismerik a gyerekeket. Nagyon sok olyan feladat van, amelyet sokkal jobban lehetne csinálni, meg kellene előzni azt, hogy olyan szakot válasszon a diák, vagy olyan területet, amelyre alkalmatlan.

FeMű: *A pályához való kötődést segíti elő az is, hogy a hallgató keres olyan fórumokat, ahol ki tudja próbálni magát. A mai generációra gondolva, igaz az, hogy ők tudatosabban keresik ezeket a lehetőségeket, tudatosabban formálják a pályájukat?*

R. M.: Tudatosabban formálják a pályájukat, és sokféle módon. Az egyik út, amelyen tudatosabban formálják a pályájukat, az, hogy ők élnek azokkal a külföldi tapasztalatszerzési lehetőségekkel, amelyekkel mostanában igazán bőven rendelkezik minden felsőoktatási intézmény. Egy erasmusos tapasztalatszerzés minden kockázata és nehézsége mellett nagyon gazdagító és megerősítő élmény. Vagy nagyon sok a különböző önkéntes tevékenység, nem csak az embercentrikus pályákon. Tudatos a törekvés arra, hogy megismerje

a pályának a részleteit, tapasztalatot szerezzen. Ez egy kicsit az oktatást nehezíti is, mert nagyon sokan dolgoznak, és ha valaki dolgozik, és közben végzi a választott szakot, valahogy egyeztetni kell az időt. Tanárként is, attitűdben legalábbis, támogatni kell azt, hogy ez egy lehetséges és hasznos út, még akkor is, ha ezt nem az egyetem szervezi számukra. A felnőtté válásnak ez az igénye. Hogy tudjam magam eltartani, ne szoruljak a szüleimre, ezek a felnőtt élethez hozzátartozó követelmények, és ezt valahogy egyeztetni kell az órarenddel, ami nem mindig egyszerű.

FeMű: *A külföldi ösztöndíj, külföldi munkavállalás viszonylag új perspektíva a hallgatók tervei-ben.*

R. M.: Az Erasmus-ösztöndíj jó előkészítője annak, hogy merjenek mozdulni, és hogy megbizonyosodjanak arról, hogy meg lehet állni a lábukon egy idegen országban. Sokakban valóban kialakul annak az igénye, hogy munkát vállaljanak külföldön diplomával a zsebükben egy-két-három évre, majd aztán visszatérjenek. Én azt tapasztalom, a tervekben az fogalmazódik meg, hogy most megragadni azt a lehetőséget, hogy külföldön tanuljon vagy dolgozzék, és utána hazatérni és itthon hasznosítani.

FeMű: *Nemcsak szakmai szempontból előnyös a hallgatónak a külföldi tanulmányút, munka, hanem a személyiségfejlődésük szempontjából is.*

R. M.: Pontosan. És így is élük át. Nagyon érdekes, jó reakcióik vannak erre. Annyit mondanék a felsőoktatási tanácsadás intézményeivel kapcsolatban, hogy nemcsak arra érdemes berendezkedni, hogy akinek valami súlyos problémája van, annak segítsünk, hanem életre szocializáló, megküzdésre szocializáló csoportos, egyéni programok is legyenek, amelyek az életben való eligazodást segítik.

FeMű: *A magánéletük tervezésében is annyira tudatosak a hallgatók, mint tanulmányaik tervezésében?*

R. M.: A magánélettel kapcsolatban inkább azt tapasztalom, hogy erős a halogatás. A felnőtt élet vállalásának kevésbé van meg a bátorsága, kevésbé mernek elköteleződni magánéleti vonatkozásban, a párkapcsolatok területén valóban van egy halogató magatartás. Részletes statisztikák is vannak arról, hogyan változott például a 30 évvel ezelőtti házasságkötési életkor a jelen világ változásaihoz képest. Sokkal fiatalabban kötöttek házasságot 30 vagy 40 évvel ezelőtt a fiatalok, ez most sokszor 30 éves kor utánra is kitolódik. A férfiaknál ennek van egy kényelmes halogatás jellege, a lányoknál pedig van ennek egy olyan vonatkozása, hogy számolnak azzal, ha elkezdenek dolgozni és már házasságban élnek, vagy gyerekeik születnek, akkor nehéz a karriert a magánélettel összeegyeztetni. Sokszor későbbre marad a végleges kapcsolat vállalása vagy a gyerekvállalás. Ez egy viszonylag új tendencia a mostani egyetemisták életében, főleg a felsőoktatási pályafutásnak vannak ilyen problémái.

FeMű: *Számos kutatás elhangzott már, számos adat van. A vizsgálatokból kiderül az is, hogy milyen a hallgatók motivációja, milyen értékeket tartanak fontosnak?*

R.M.: Egy három egyetem összehasonlításával foglalkozó, már említett vizsgálatot idézek. Gaál Zsófia eredményei szerint a műszaki egyetem hallgatói számára az anyagi biztonság elérésének az eszköze a pálya. Nem feltétlenül akarnak magasra emelkedni, viszont keresik a munkában a fejlődési lehetőségeket. A Corvinus hallgatói számára elsősorban a fejlődés perspektívája és a képességek kibontakozása, az eredmények elérése a cél, ezek anyagi biztonságot is jelentenek. Az ELTE hallgatói a munkában az önmegvalósítást keresik, már

a pályaválasztás során sem volt számukra szempont a jó kereseti lehetőség, a saját útjukat akarják járni, egy kicsit sötétben látják a munkával kapcsolatos jövőjüket, de a pályán elköteleződtek.

FeMű: *Az ELTE-s hallgatókról az imént megtudtuk, hogy kicsit sötét a jövőképük a pályát illetően. A mai hallgatók általában véve mennyire optimisták a jövőjüket tekintve?*

R. M.: Ez egy nehéz kérdés, van sok olyan hallgató, aki úgy érzi, hogy elég reménytelen a jövő. A pillanatnyi gazdasági nehézségek miatt sokakra jellemző az aggodalom és elkeseredettség. Ez végül is mind összefügg a kapunyitási pánik problémájával. Nem a képzés első időszakában, hanem a legutolsó évre jellemző ez a jelenség. Ugyanakkor a pozitív pszichológiai kiindulású kutatások megtalálják azokat a pozitív vélekedéseket, attitűdöket, amelyekkel a jövőképet és a jövőben való reménykedést is erősíteni lehet.

FeMű: *Említette, hogy jól kiépült a felsőoktatási tanácsadói rendszer. Milyen szakmai erőfeszítések hívták életre a rendszert ebben a több évtizedes munkafolyamatban?*

R. M.: Ez valóban több évtizedes munka. Van pionír szervezetek, amelyek akár 20 vagy 25 évvel ezelőtt az ELTE-n, a Szegedi Egyetemen, a Debreceni Egyetemen és a SOTE-n kezdeményezték akkor, amikor még ennek semmiféle állami támogatását nem lehetett remélni. Ebben sokat segített az, hogy a felsőoktatást irányító szakemberek is fölismerték azt, hogy erre a segítségre szükség van. Így lassan azokban a törvényekben, beleértve az előző felsőoktatási törvényt és a mostanit, megjelennek azok a célkitűzések, hogy a hallgatók segítésére biztosítani kell a forrásokat. Aztán lassan-lassan elterjedt a segítségnyújtás sokféle változatban, pillanatnyilag is különböző formában történik az egyetemeken,

főiskolákon. De az még mindig hiányzik, hogy ennek az egységesen és megnyugtatóan biztosított, állandóan jelenlévő feltételei legyenek, mert a tanácsadók legnagyobb része még mindig pályázati forrásból működik, és ha a pályázat véget ér, akkor nincs miből honorálni ezt a tevékenységet. Az önkéntesség valameddig fönntartja, de igazából ez egy megoldatlan probléma jelen pillanatban is. Most az új felsőoktatási törvény nagyon határozottan kimondja, hogy létre kell hozni ezeket a tanácsadó, segítő szervezeteket minden egyetemen. A FETA-nak feladata, hogy ezt állandóan megfogalmazzuk, megírjuk, javasoljuk, harcoljunk érte, elsősorban a minisztériumi döntések szintjén. Nagyon sok ilyen kezdeményezésünk van, és nagyon kedvező válaszokat is kaptunk ezekre.

A következő lépés, hogy ez a rendszer általánossá és teljessé váljék Magyarországon, mert ebben a pillanatban van sok-sok szervezet, de a működési feltételek nem egységesen biztosítottak.

FeMű: *Az anyagi feltételeken túl még mi kell ahhoz, hogy egységesen tudjanak működni a tanácsadó szervezetek?*

R. M.: Azt gondolom, fontos, hogy megfogalmazzuk, milyen feladatokat, milyen körülmények között, milyen szakértelemmel és milyen szakmai háttérrel lehet végezni. Tehát minőségileg megfelelően felkészített emberek végezzék ezt a munkát. A tanácsadóképzésben is sokat próbálunk tenni azért, hogy ennek meglegyenek a feltételei, és nem csak a pszichológusképzésre vonatkozik ez, hanem létezik egy úgynevezett diáktanácsadóképzés kimondottan arra, hogy iskolákban és felsőoktatásban is, de nem pszichológusként segítsék ezek a szakemberek a hozzájuk for-

dulók választásait, döntéseit. Tehát a pszichológus tevékenység mellett egy, ezt kiegészítő, segítő tevékenység, képzési szint is létrejött. Csak az megint anyagi kérdés is, hogy az alkalmazó intézmény tudja-e finanszírozni a foglalkoztatásukat. Szóval ne csak pályázati és ne csak önkéntes alapon működő szervezetek legyenek, hanem jól felkészült emberekkel, megfelelő feltételekkel. Ez a lemorzsolódás szempontjából is nagyon lényeges kérdés, mivel magas a lemorzsolódási arány Magyarországon, és ennek a megelőzésében is nagyon fontos a segítő tevékenysége.

FeMű: *A tanácsadó szervezetekre nagy az igény, de a kapacitásukat nem lehet a végtelenségig növelni. Hogyan látja a diáktanácsadó műhelyek jövőjét?*

R. M.: Összefüggésben az új felsőoktatási törvénnyel, ha az intézményfejlesztés az összes anyagi háttérrel együtt megvalósul, akkor az nyilván új emberek felvételét jelentheti. Szakember van, a tanácsadóképzésben mi nagyon sok, nagyon jó szakember kiképzésében vetünk részt már eddig is. Ha van hová menni, akkor van lehetőség arra, hogy jó szakemberek tudják ellátni ezt a feladatot. Most nagyon bízom, éppen elsősorban a törvény nyomán bízom ebben. Végigjárva ezt az utat, az ELTE Tanácsadás Pszichológiája Tanszék és a FETA munkatársai megpróbáltuk segíteni, minden lehetséges módon erősíteni a rendszer megvalósulását, a szervezetek fejlődését.

FeMű: *Köszönjük a beszélgetést.*

Az interjút készítette: Koltói Lilla